

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд на тема:

„Изследване на механизми за формиране и институционализация на корпоративната социална отговорност и социалното инвестиране“ по процедура за придобиване на научната степен „доктор на науките“ в област на висше образование: *3. Социални, стопански и правни науки*, професионално направление: *3.4. Социални дейности*, научна специалност: *Организация и управление извън сферата на материалното производство (Социални дейности)*

с автор **проф. д-р Диана Антонова Антонова**

от **проф. д.ик.н. Маргарита Кирова Бонева** – Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“, член на научното жури, съгласно заповед на Ректора на ШУ „Епископ Константин Преславски“ № РД-16-020 от 25.02.2022 година.

1. Обща характеристика на представените материали по процедурата.

Данни за кандидата. Автобиографичните данни представят една възходяща професионална и научна кариера на кандидата.

Диана Антонова Антонова завършва висшето си образование в Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов, специалност „Управление и планиране на националното стопанство“ през 1978 г. Защитава докторска дисертация по Икономика и управление на тема: „Териториална организация на селскостопанското машиностроене у нас“ през 1990 г. През 1994 г. след спечелен конкурс е назначена като главен асистент в катедра „Бизнес и мениджмънт“ на РУ „Ангел Кънчев“. Последователно заема академичните длъжности „доцент“ (2000г) по *Организация и управление на производството (Управление на маркетинга)* и „професор“ (2010 г.) по „*Организация и управление на производството (Индустрия)*“.

Била е зам. – декан на Факултет „Бизнес и мениджмънт“ по научния и кадрови потенциал (2002-2006 г.), зам. – декан на Факултет „Бизнес и мениджмънт“ по научното и кадрово развитие (2012-2015 г.), ръководител на катедра „Мениджмънт и бизнес развитие“ (2009-2012 г.). От 2016 г. е избрана за зам. – ректор на Русенския университет по научноизследователската дейност.

Богатата и впечатляваща автобиография на проф. д-р Антонова включва специализации в редица западни страни (*Великобритания, Белгия, Португалия, Словения, Испания, Германия, Австрия*), работа като гост – лектор в известни университети в *Португалия, Франция, Ирландия, Великобритания, Гърция, САЩ, Узбекистан*, координатор на *Международната академична мрежа “Reshica” по проблемите на*

предприемачеството и иновациите в Югоизточна Европа – за Русенски университет доказва, че тя е изграден учен и високоерудирани преподавател.

Член е на управителния съвет на SAGE „Училищна асоциация за глобално образование“ – координатор на асоциираните към UNESCO училища в България. Член на Асоциацията на преподавателите по икономика и мениджмънт в индустрията и Съюза на учените – Русе, изпълнителен директор на Фондация „Бистра и Галина“ – Русе. Проф. д-р Антонова е главен редактор на международното научно списание „Entrepreneurship and Innovation“ на ФБН при Русенски университет, член на редакционните колегии на списание “Anale Universitati E. Murgu”, Studi Economicе, Румъния, списание „Индустриален мениджмънт“ на ТУ – София, „Технологии и иновации“ на НТС – София. Проф. д-р Антонова е член на научните комитети на 10 научни конференции у нас и в чужбина, както и член на Редакционните съвети на две научни издателства – ИкоКонсулт и Примакс. Извършва непрекъсната консултантска дейност към Института за приложни икономически изследвания „Еврика“ и Асоциацията на преподавателите по икономика и мениджмънт.

Член е на изследователските екипи на 2 проекта по Седма рамкова програма на ЕС. Работи в съвместни изследователски екипи по международни проекти на Европейската комисия, UNESCO – образователна сфера, МОН – ФНИ, Държавен департамент на САЩ, Пакт за стабилност. Носител е на 12 награди, сред които и „Награда на Русе – 2011“ за ръководство на научноизследователски екип с високи научни постижения.

Владее английски и руски език.

Автор е на повече от 130 публикации у нас и в чужбина – 3 монографии, 15 студии, 30 статии, от които 6 с импакт фактор, доклади, учебници и учебни помагала.

Научните интереси на проф. д-р Антонова са в областта на Мениджмънта на знанието, на Мениджмънта на иновациите, Възобновяемите енергийни източници, Ефективност на бизнес процеси, Маркетинг мениджмънт.

Ръководител е на 8 докторанта, от които 7 са успешно защитили и 1 е в процес на обучение.

1.2. Представени по процедурата документи.

Представената научна продукция за участие в конкурса включва дисертационен труд, 13 статии и доклади, публикувани в научни издания, реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни с научна информация, 19 статии и доклади, публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране или публикувани в редактирани колективни томове, 1 студия, 15 цитирания или рецензии в научни издания, реферирани и

индексирани в световноизвестни бази данни с научна информация или в монографии и колективни томове, 10 цитирания в монографии и колективни томове с научно рецензиране, 5 цитирания или рецензии в нерелевантни списания с научно рецензиране.

Представените от кандидата материали отговарят на минималните национални изисквания за придобиване на научната степен „доктор на науките“.

Считам, че по количествени и качествени параметри научната продукция на кандидата, отговаря на критериите за изискуемите минимални наукометрични показатели по процедурата, съгласно чл. 26. от ЗРАСРБ, чл. 35. от ППЗРАСРБ и чл.34, ал.(2) и (3) от Правилника за развитието на академичния състав на ШУ „Епископ Константин Преславски“.

2. Обща характеристика на дисертационния труд и автореферата.

2.1. Дисертационен труд. Авторката е представила дисертационен труд с общ обем от 560 с., който включва въведение, пет глави, списък на използваната литература и сайтография, списък с абривиатури и съкращения, 4 приложения. Текстът на дисертацията е илюстриран със 63 таблици, 10 изображения и 57 фигури. В библиографската справка са посочени 420 литературни източника, от които на кирилица - 88, на латиница – 247 и 85 онлайн.

В научния си труд проф. д-р Антонова въз основа на анализи и авторски интерпретации на механизмите за управление на процесите, обуславящи реализацията на корпоративната социална отговорност, принципите и технологиите, определящи рамката на нефинансовата отчетност, съблюдаването на изискванията на международните стандарти за КСО, алгоритмите за провеждане на одити по социална отчетност, приемани като базови елементи на управлението на КСО, *предлага* решения за формиране на ново поколение професионалисти, подготвени за работа в корпоративния социален мениджмънт и вътрешните социални дейности, *посочва* условия за изграждането на ефективни взаимоотношения между заинтересованите страни в гражданското общество, с цел укрепване на социално-икономическите основи на социалната държава, като във всичко това се заключава актуалността и значимостта на разглежданата в дисертационния труд проблематика.

Обектът, предметът, целта и задачите на изследването са изключително прецизно и компетентно формулирани.

В глава първа проф. д-р Антонова представя компетентен анализ на теоретичните постановки, методическите разработки и световния опит в областта на теорията на КСО и СИ, тяхната същност и циклични взаимозависимости като са използвани умело възможностите на графичното и таблично представяне.

Представените изводи доказват уменията на авторката за синтез и анализ на литературните данни.

В глава втора „Изследване на методологическата същност на КСО и СИ“ са представени четири групи проблеми, свързани с методологически въпроси на КСО и социалното инвестиране.

В тази глава са апробирани резултати от проведено емпирично проучване сред менджъри, служители, собственици на български фирми, като са определени ролите на стейкхолдърите и са дефинирани измеренията на КСО.

Представен е компетентен анализ на концепциите за корпоративното гражданство и корпоративната устойчивост.

Доказана е хипотезата, че определен тип етично поведение води до увеличаване на конкурентните предимства на компанията.

Представени са резултати от емпирично изследване на различни параметри, определящи екологичния аспект на КСО.

Апробиран е пилотен проект на Интермодален транспортно-логистичен клъстер - Русе, основаващ се на емпирични резултати в контекста на знания, опит и добри практики за прилагане на ВЕИ.

В глава трета авторката прави подробен анализ на качеството на трудовия живот на индивида и социално-трудовете отношения между служители и работодатели, и представя методически подход за провеждане на емпирично изследване върху факторите за подобряване на производителността на труда на оперативните служители в индустриалните предприятия. От вниманието на авторката не са убягнали усилията и мерките за решаване на екологичните проблеми. В този контекст авторката посочва 5 аспекта, целящи постигане на по-добро съответствие на дейностите на МСП със законодателството за опазване на околната среда. В тази глава е отделено място и на резултатите от приложна проектна *методология*, фокусирана върху практиките за обучение на студентите в областта на бизнес образованието и обучението по инженерство и предприемачество. В матричен вид проф. Антонова представя показателите за оценка на СИ (социални инвестиции) и СП (социално партньорство). Особено място е отделено на същността на елементите на благотворителността и социалните инвестиции. В тази глава намират място управлението на портфолиото от иновативни продукти и организацията на процеса на разработване на нови продукти в българските фирми. Доказано е, че при разработване на съвместни програми в интерес на местните общности трябва да се държи сметка за историческите и географски условия, социално-политическите особености, начинът на мислене, традициите за КСО и активността на самите компании. Авторката подчертава, че ключова роля в социалната активност на всяка компания има икономическата ефективност на нейната основна дейност.

Дефинирано е понятието социално отговорно инвестиране.

Представена е проектна методика на база пилотно проучване в Р България и Словакия, върху практиките за обучение, ориентирани към студентите и реализирани чрез ИКТ – инструменти и сътрудничество между университетите и индустрията. Доказана е необходимостта от подобряване и адаптиране на учебните процеси в областта на бизнес образованието по инженерство и предприемачество във висшето образование към нуждите на пазара на труда.

Глава четвърта „Възможности и подходи за институционализация на КСО и СИ“. В нея авторката представя основните изисквания и структура на социалния паспорт на компанията, както и неговото значение за разработване на социалната стратегия на компанията. Нивото на развитие на всяко отделно предприятие е предложено да се определя по 15 показателя, а процесът по изработване на социална стратегия включва 4 последователни етапа. Методиката за определяне на социалното развитие на екипа, както и социалния паспорт се състоят от 2 части:

- Социализация на труда с включени в нея 3 раздела (*социална структура на колектива, условия на труд и културно-битови условия, заплащане и трудова дисциплина*).
- Социална инфраструктура – с 5 частни коефициента (*коефициент на осигуреност с жилища, коефициент на осигуреност с детски заведения, коефициент на осигуреност с лечебно-оздравителни комплекси, коефициент на осигуреност с културни и образователни институти, коефициент на осигуреност със спортни съоръжения*)

Глава пета. „Апробиране на теоретични и методически постановки за използване на механизми за формиране и институционализация на КСО и СИ“.

В тази глава е предложена методология за класиране на различията на нагласите на служителите в дадена компания на базата на мултикритерийния анализ на решенията, чрез които се разглеждат нагласите на служителите, относно важността и прилагането на КСО въз основа на петте разгледани измерения: *екологичното, социалното, икономическото, на заинтересованите страни, на доброволността*.

Дефинирането на КСО като инструмент за генериране на бизнес ценности в организацията е най-добре представено според авторката чрез частите на Кодекса за корпоративна устойчивост, а именно: *глобално развитие, организационен профил, характеристика на използваните индикатори*. В тази глава авторката представя концептуален модел за трансформация на образователната стратегия в бизнес университетите.

Изследвани са потребностите и е проведено проучване сред 153 студенти от три държави – Р България, Румъния и Словения. Доказано е, че особено важно е да се обучи следващо поколение отговорни бизнес

лидери и професионалисти като се отчита особено важното значение на: *включването на студентите в концептуални и емпирични изследвания на глобалното разбиране за устойчивост и КСО; взаимодействието с бизнеса за разширяване на знанията на студентите за КСО и устойчивото развитие.*

Въз основа на преглед на състоянието на малките и средни предприятия в Р България се правят изводи, че с най- силно въздействие върху иновационната дейност на фирмата са т.нар. вътрешни възпиращи фактори (*липса на познания в иновационната област, недостатъчна информация за съвременни постижения и технологии, липса на информация за пазарите, организационни пречки във фирмата, недостатъчни собствени средства за иновирание и ниско технологично равнище*). На базата на изследването авторката посочва вътрешни и външни благоприятстващи фактори за създаването и внедряването на иновации, а именно:

- *Вътрешни, благоприятстващи иновациите фактори – наличие на предприемачески дух, точно и предварително определяне и разпределение на иновационните разходи, оптимално разпределение и насочване на ресурсите към конкретен иновационен процес, наличие на фирмена стратегия за развитие.*
- *Външни, благоприятстващи иновациите фактори – достъп до различни източници за финансиране, навлизане на нови материали и технологии, данъчни облекчения, наличие на партньори, иновационни връзки.*

В тази глава авторката доказва, че в условията на дигитална трансформация социално-ориентираните икономики следва да отделят по-голямо внимание на процеса на социализация на труда и да въвеждат показатели, съкращаващи заетостта на хората, работещи при неблагоприятни условия.

Авторката стига до извода, че трансформационния модел за внедряване на принципите за отговорно университетско образование по мениджмънт (PRME) е очаквана и търсена форма за управление на знанието в университетските структури. Този модел е стратегическо ядро на учебните програми и външните партньорства.

По темата на дисертационния труд са представени 23 доклада, 9 статии и 1 студия като този факт доказва големия обем изследователска и научна работа, извършена от проф. д- Диана Антонова по представената в дисертационния труд проблематика.

2.2. Автореферат. Представеният автореферат съответства на съдържанието на дисертационния труд и отговаря на общоприетите изисквания за такъв вид труд.

3. Актуалност на научния проблем. Считаю, че проф. д-р Антонова разработва изключително актуална и значима дисертационна тема с оглед спецификата на съвременното, което наложи в последните години нови измерения на корпоративната социална отговорност и социално инвестиране. Търсенето на нови концепции и парадигми в условията на съвременното образование за формиране на компетентни бизнес лидери, както и прилагането на предложените в дисертационния труд модели в работата на различните производствени фирми в контекста на социалните иновации и трансформиране на социалната отговорност в система: *корпоративно гражданство, корпоративна устойчивост, теория за стратегическо управление* са иновации, които доказват значението на връзката образование – бизнес в съвременното общество.

4. Научни приноси. Научните приноси в дисертационния труд се основават от факта, че е направено изключително широкомащабно и компетентно обширно изследване в една непроучена с такъв акцент научна сфера. Дисертационният труд представя проф. д-р Диана Антонова Антонова като изключително амбициозен, ерудиран и компетентен научен работник, иновативен учен, прилагач на практика връзката бизнес-образование.

Научните и научно-приложните приноси на дисертационния труд са, както следва:

Научни приноси:

- Представен е задълбочен анализ на теоретичните постановки и методически разработки, свързани с корпоративната социална отговорност и социалното инвестиране.
- Разработена е концепция за същността и съдържанието на корпоративната социална отговорност и социалното инвестиране.
- Изследвани са аспектите на бизнес етиката в Кодекса за организационна корпоративна култура и поведение.
- Разработен е метод за оценка и анализ на мултиплициращите фактори, лежащи в основата на трансформацията на социалната отговорност в тройна система, включваща корпоративно гражданство, корпоративна устойчивост и теория на стратегическото управление.

Научно-приложни приноси:

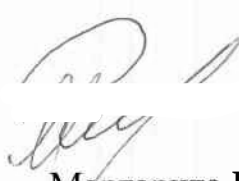
- Диагностицирани са методологическите особености на процеса на корпоративно саморегулиране.
- Представен е модифициран пространствен модел на социалното инвестиране.
- Разработени са: интегрирана матрица на динамиката на процеса на регионалните политики за стимулиране на КСО и матрична систематика на конкурентните атрибути.

- Проучени са възможностите на портфолиото на компетенците на социалното предприятие за формиране на иновационна стратегия на корпоративната социална отговорност.
- Предложен е алгоритъм за абсорбиращия капацитет на корпорацията в глобалната мрежа на транснационалните компании.
- Разработени са подходи и принципи за съставяне на социален паспорт на организациите.
- За първи път е представен модел за екоефективно управление на съвременната бизнес организация.
- Представен е концептуален модел за трансформация на образователната стратегия в бизнес университетите.
- Апробирани са теоретични и методически постановки за използване на подходящи механизми при институционализация на КСО и СИ; модел за социално-ориентирано предприятие (Research Development); методика за организиране и използване на вътрешни фондове за корпоративно социално развитие (Internal Social Funds - ISF).
- Разработени са програми за развитие на КСО обучението във висшите училища чрез прилагане на принципите на Responsible Management Education – PRME.

5. Общо заключение. Въз основа на изложеното по - горе, считам че дисертационният труд отговаря на всички нормативни изисквания и са постигнати минималните национални изисквания според чл. 26. от ЗРАСРБ, чл. 35. от ППЗРАСРБ и чл.34, ал.(2) и (3) от Правилника за развитието на академичния състав на ШУ „Епископ Константин Преславски“.

Всичко изложено по-горе ми дава основание да дам **положителна оценка** на кандидатката и да препоръчам на Многоуважаемите членове на научното жури на **проф. д-р Диана Антонова Антонова** да бъде присъдена научната степен „**доктор на науките**“ в професионално направление: 3.4.“Социални дейности”, област на висше образование: „Социални, стопански и правни науки”, научна специалност: „Организация и управление извън сферата на материалното производство (Социални дейности)“.

04.04.2022 г.
гр. Шумен

РЕЦЕНЗЕНТ:
(проф. д.ик.н. Маргарита Бонева)